

กลยุทธ์การบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการท่องเที่ยวชุมชน เชิงเกษตรกาญจนบุรีสู่ความยั่งยืน

คมณัฐ มีแต้ม¹ ปิยะนุช เงินคล้าย²

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรกาญจนบุรีสู่ความยั่งยืน หน่วยงานภาครัฐจึงต้องให้ความสนใจ เตรียมความพร้อมด้านการท่องเที่ยวเชิงเกษตรหรือ Agro – tourism เพราะการท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นทางเลือกในการพักผ่อนหย่อนใจที่จะได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน เป็นกิจกรรมสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุดซึ่งน่ายินดีนำมาสู่ชุมชนหรือประชาชน

ผลการวิเคราะห์ พบว่า การปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบเดิมให้เป็นการเกษตรแบบใหม่ การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวนั้น ๆ ด้านการพัฒนาบริการการท่องเที่ยวกลยุทธ์พัฒนาด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ การจัดการการท่องเที่ยว เชิงเกษตรในรูปของการเป็นคณะกรรมการ การมีส่วนร่วม ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและภาคองค์กรอื่น ๆ นอกจากนั้นการสื่อสารในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การณรงค์ทางการสื่อสารผ่านสื่อในชุมชน สื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการ รวมทั้งการมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรที่เปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร จึงจะนำการท่องเที่ยวชุมชน เชิงเกษตรกาญจนบุรีสู่ความยั่งยืน ต่อไป

คำสำคัญ: กลยุทธ์การบริหารจัดการ; หน่วยงานภาครัฐ; การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร; จังหวัดกาญจนบุรี; ความยั่งยืน

ประเภทบทความ: บทความวิชาการ

การอ้างอิง:

คมณัฐ มีแต้ม และปิยะนุช เงินคล้าย. (2567). กลยุทธ์การบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรกาญจนบุรีสู่ความยั่งยืน. *วารสารดุสิตบัณฑิตทางสังคมศาสตร์*, 14(1), 15-26.

¹ หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง
2086 ถนนรามคำแหง แขวงหัวหมาก เขตบางกะปิ กรุงเทพมหานคร 10240, ประเทศไทย
ผู้รับผิดชอบบทความ อีเมล: komnatofficial@gmail.com
² คณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

Management Strategies of Government Agencies towards Sustainable Agro-tourism in Kanchanaburi

Komnat Meetaem¹ Piyanush Ngernklay²

Abstract

This academic article aim to study management strategies of government agency towards sustainable agro-tourism in Kanchanaburi province government sectors must focus on and prepare for agro-tourism because it is a form of recreation that provides both knowledge and amusement, another crucial activity that attracts tourists' attention. It is also the most popular among tourists and generates income for the community through the adaptation of the conventional agricultural.

Findings are as follows: Model to a new kind of agriculture, tourism patterns development in accordance with those potentials of tourism attractions, tourism service development, strategic development for marketing and public relations, agro-tourism management in the form of a committee, participation and support from government and other sectors. In addition, communication in community-based agro-tourism, participation in community-based agro-tourism communication, communication campaigns through community media in integrated marketing communications, as well as participation in the management of community-based agro-tourism that allows public and relevant people in all sectors of society to participate with the government sector on community-based agro-tourism. Therefore, it would lead the community-based agro-tourism in Kanchanaburi to sustainability.

Keywords: Strategic Management; Government Sector; Community-Based Agro Tourism; Kanchanaburi Province; Sustainability

Type of Article: Academic Article

Cite this article as:

Meetaem, K., & Ngernklay, P. (2024). Management strategies of government agencies towards sustainable agro-tourism in Kanchanaburi. *Ph.D. in Social Sciences Journal*, 14(1), 15-26.

¹ Doctor of Philosophy Program in Political Science, Ramkhamhaeng University
2086 Ramkhamhaeng Road, Huamak, Bangkok, 10240, Thailand
Corresponding Author E-mail: komnatofficial@gmail.com

² Faculty of Political Science, Ramkhamhaeng University

บทนำ

การท่องเที่ยวเชิงเกษตร หรือ Agro - tourism เป็นทางเลือกในการพักผ่อนหย่อนใจที่จะได้ทั้งความรู้และความเพลิดเพลิน ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของการส่งเสริมกิจกรรม Unseen in Thailand ที่นำติดตามยิ่ง ขณะที่ในภาพรวมของการท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้แก่ประเทศไทยมากกว่า 1.2 ล้านบาท/ปี การท่องเที่ยวเชิงเกษตรก็เป็นกิจกรรมสำคัญอีกส่วนหนึ่งที่นักท่องเที่ยวให้ความสนใจและได้รับความนิยมจากนักท่องเที่ยวมากที่สุด นอกจากนี้การท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Agro - tourism) ยังเป็นการท่องเที่ยวอีกรูปแบบหนึ่งที่นำรายได้มาสู่ชุมชนหรือประชาชนโดยเฉพาะอย่างยิ่งเกษตรกรผู้เป็นเจ้าของสวน สามารถสร้างรายได้จากการฟื้นฟูทรัพยากรเกษตร การจัดสรรผลประโยชน์ทางด้านเศรษฐกิจและสังคม อันเป็นการลดความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจลงสู่ชุมชนท้องถิ่นและยังได้รับความรู้ความเพลิดเพลิน จากประสบการณ์ตรงของเกษตรกรได้สัมผัสและเรียนรู้ถึงวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ วัฒนธรรมท้องถิ่น เทคโนโลยีการเกษตรต่างๆ อีกทั้งเป็นการกระจายรายได้โดยตรงสู่เกษตรกรช่วยสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจให้กับชุมชนได้เป็นอย่างดี

ปัจจุบันทั้งภาครัฐและภาคเอกชนพยายามหาแนวทางในการพัฒนาภาคการเกษตรของประเทศไทย เนื่องจากภาคการเกษตรยังพบปัญหาเกษตรกรมีรายได้ไม่เพียงพอต่อการดำรงชีวิตต้องย้ายถิ่นฐานไปทำงานในภาคอุตสาหกรรมอื่นๆ ส่งผลทำให้คนรุ่นใหม่หันหลังให้อาชีพเกษตรกรเพิ่มขึ้น ภาครัฐบาลพยายามส่งเสริมพัฒนา และผลักดันภาคการเกษตรหลายด้านและในปี พ.ศ. 2540

ประเทศไทยให้ความสำคัญของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยกรมส่งเสริมการเกษตรร่วมกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทยมีโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรต้อนรับปีท่องเที่ยวไทย พ.ศ. 2541-2542 เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการแก้ปัญหาการว่างงานของคนใน

ชนบท อันเนื่องมาจากสภาวะเศรษฐกิจของประเทศและเป็นการกระจายรายได้อีกทางหนึ่ง จึงเป็นแนวทางหนึ่งที่ช่วยให้เกษตรกรได้รับประโยชน์เพิ่มมากขึ้นจากทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด ซึ่งในปี 2559 รัฐบาลมีนโยบายไทยแลนด์ 4.0 ซึ่งเป็นนโยบายในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการเกษตรแบบเดิมให้เป็นการเกษตรแบบใหม่ที่เกษตรกรสามารถเพิ่มมูลค่าให้กับตัวผลผลิตของตนเองโดยการนำนวัตกรรมหรือเทคโนโลยีใหม่ๆ เข้ามาช่วยพัฒนาภาคการเกษตรให้ดียิ่งขึ้น

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

การศึกษากลยุทธ์การบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรกาญจนบุรีสู่ความยั่งยืนจะต้องทบทวนวรรณกรรมและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสร้างประเด็นในบทความนี้ อันประกอบด้วยแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

ทฤษฎีการบริหารเชิงสถานการณ์ของ Fred E. Fiedler

ทฤษฎีการบริหารเชิงสถานการณ์ของ Fiedler (1967) เป็นการพลิกวิกฤติเป็นโอกาส ในการใช้ความรู้ความสามารถทั้งศาสตร์และศิลป์ต่างๆ ที่มีอยู่ในตัวผู้นำนั้นให้ประจักษ์ออกมาใช้ได้อย่างเต็มสมรรถภาพจริงๆ ที่มีอยู่เพราะสถานการณ์แต่ละอย่างแตกต่างกันอย่างไรก็ตามโครงสร้างและระบบของการทำงานในแต่ละฝ่ายนั้นก็ไม่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในระบบการผลิตได้ทั้งหมด จำเป็นต้องปรับให้เหมาะสมกับแต่ละสถานการณ์ มีการปรับปรุงและมีผลผลิตที่เพิ่มขึ้น ผู้บริหารต้องให้ความสนใจกับสภาพแวดล้อมในสถานการณ์ต่างๆ ของหน่วยงาน ตัวแปรต่างๆ ในแต่ละสถานการณ์ทางการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรมีความแตกต่างกันไปในแต่ละหน่วยงาน

แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร

นโยบายการส่งเสริมและสนับสนุนการประกอบอาชีพของเกษตรกรเป็นแนวทางหนึ่งที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนให้แก่เกษตรกรด้วยการส่งเสริมการประกอบอาชีพรูปแบบหนึ่ง คือ การท่องเที่ยวเชิงเกษตรที่มีเป้าหมายให้ประชาชนสร้างรายได้และพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งนักท่องเที่ยวได้มีโอกาสหลีกเลี่ยงจากความแออัด ความเสื่อมโทรมและสภาพแวดล้อมที่ต้องแข่งขัน เพื่อสัมผัสกับวิถีชีวิต ประเพณีและวัฒนธรรมความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของเกษตรกร ซึ่งนับว่าเป็นจุดเด่นของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร (Institute of Scientific and Technological Research of Thailand, 1999; Prakraiwat, 2006) ให้ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงเกษตรว่าการเดินทางที่มีวัตถุประสงค์เพื่อการเรียนรู้หรือพักผ่อนในแหล่งที่มีกิจกรรม อันเกี่ยวข้องกับวิถีการเกษตร โดยเกษตรกรและชุมชนเป็นพลังขับเคลื่อนของกระบวนการผลิตและการจำหน่ายสินค้าและบริการทางการเกษตรอย่างเป็นระบบ อันเป็นความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิตประจำวัน ซึ่งนักท่องเที่ยวสามารถเข้าไปสัมผัสวัฒนธรรมการเกษตรได้จากการใช้ชีวิตจริงจากเจ้าของพื้นที่ Srisomyong (2002) ให้ความหมายว่า การท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการท่องเที่ยวรูปแบบใหม่ที่นำเสนอซึ่งเกี่ยวข้องกับสภาพแวดล้อมทางสังคม วัฒนธรรมและวิถีชีวิตของประชาชนชนบทเป็นจุดดึงดูดให้นักท่องเที่ยวมีโอกาสสัมผัสและมีประสบการณ์ในการใช้การท่องเที่ยวและเป็นการท่องเที่ยวที่เกี่ยวข้องกับการผลิตและการจัดจำหน่ายปัจจัยการผลิต กิจกรรมการผลิตในฟาร์ม การเก็บรักษาการแปรรูปและผลิตผลพลอยได้จากสินค้าเกษตร Department of Agricultural Extension (2001) ได้จำแนกแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกเป็น 3 ประเภท คือ (1) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรเป็นการดำเนินการร่วมกันของสมาชิกกลุ่ม

เกษตรกรในหมู่บ้าน โดยในแต่ละหมู่บ้านท่องเที่ยวเชิงเกษตรจะต้องมีกิจกรรมโดดเด่น เช่น หมู่บ้านทำนาทำสวนผลไม้ เป็นต้น (2) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทรายบุคคลหรือรายกิจกรรมคือ พื้นที่เกษตรของเกษตรกรรายใดรายหนึ่งที่ประสบความสำเร็จในการเพาะปลูกหรือเลี้ยงสัตว์ เช่น สวนเงาะ สวนทุเรียน สวนเกษตรผสมผสาน การทำฟาร์มโคนม โคเนื้อ เป็นต้น (3) แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรประเภทเทศกาลหรือปรากฏการณ์คือ การจัดงานเทศกาลหรือการจัดมหกรรมทางด้านการเกษตรที่น่าสนใจ เช่น งานวันทุเรียนโลก งานวันมะขามหวาน งานเทศกาล กินหมayang เมืองตรัง เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับศักยภาพและการประเมินศักยภาพแหล่งท่องเที่ยว

ศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยวเป็นความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวที่เอื้ออำนวยต่อการพัฒนา การปรับปรุงหรือการทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงรวมถึงความน่าสนใจของท้องถิ่นว่ามีเพียงพอที่จะดึงดูดใจนักท่องเที่ยวให้ตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยว นั้นหรือไม่ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (Institute of Scientific and Technological Research of Thailand, 1999) กล่าวว่า การพัฒนาการท่องเที่ยวที่ดีที่หนึ่งจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ที่เหมาะสมกับแหล่งท่องเที่ยวแบ่งได้เป็น 4 ลักษณะ ดังนี้

1. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสิ่งแวดล้อมทางกายภาพตามธรรมชาติ (Physical carrying capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมทางกายภาพ ตามธรรมชาติ และมนุษย์สร้างขึ้นรวมถึงระดับความแออัดของสิ่งแวดล้อมความสะดวก และบริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่
2. ขีดความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้าน

สิ่งแวดล้อม (environmental carrying capacity) หมายถึง ระดับนักท่องเที่ยวสูงสุดที่ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศได้แก่ระบบนิเวศ คุณภาพน้ำ อากาศรวมถึงการทิ้งสิ่งปฏิกูลและการกำจัดขยะมูลฝอย

3. ชีตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านสังคม (social carrying capacity) หมายถึง ปริมาณนักท่องเที่ยวสูงสุดที่จะไม่ทำให้ความสนุกสนานและความประทับใจของนักท่องเที่ยวจางหายไป เมื่อมีการขยายตัวของนักท่องเที่ยวรวมถึงระดับสูงสุดที่จะไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อชุมชน ท้องถิ่น จนเกิดความไม่พอใจ

4. ชีตความสามารถในการรองรับของพื้นที่ในด้านเศรษฐกิจ (economic carrying capacity) หมายถึง ระดับการพัฒนาที่ระบบเศรษฐกิจดำเนินต่อไปได้อย่างเหมาะสมโดยไม่เกิดปัญหาความขัดแย้งของสมาชิกในสังคมไม่กระทบต่อการลงทุนและการดำรงชีพของประชากร

แนวคิดเกี่ยวกับห่วงโซ่อุปทานของการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

Tapper and Font (2004) ได้ระบุถึงองค์ประกอบของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวว่าไม่ได้มีแต่เพียงที่พัก การเดินทางและกิจกรรมการท่องเที่ยวระยะสั้นเท่านั้น แต่ยังประกอบไปด้วยองค์ประกอบอื่นๆ ที่สนับสนุนอุตสาหกรรมท่องเที่ยวด้วย เช่น ร้านอาหาร บาร์ โรงงาน ทำอาหาร ร้านขายของที่ระลึก หน่วยงานรับผิดชอบด้านสาธารณสุข โภค หรือแม้แต่โครงสร้างพื้นฐานของประเทศ March and Wilkinson (2009) ได้เสนอลักษณะของห่วงโซ่อุปทานในอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่มีความแตกต่างจากอุปทานของอุตสาหกรรมอื่นๆ เนื่องจากการท่องเที่ยวไม่ได้เป็นภาคการผลิตหรือภาคบริการอย่างชัดเจนแต่เป็นการผสมผสานผลิตภัณฑ์ระหว่างสินค้ากับบริการ จึงทำให้อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมีความซับซ้อนมาก ห่วงโซ่อุปทานการ

ท่องเที่ยวประกอบด้วย ผู้ผลิต และผู้ให้บริการที่แตกต่างกันหลายอย่างและมีการติดต่อสัมพันธ์กันอย่างมาก Piboonrungraj and Disney (2009) ได้กล่าวถึง การที่จะเข้าไปบริหารจัดการในอุปสงค์การท่องเที่ยวต้องอาศัยความรู้อย่างมาก เนื่องจากการท่องเที่ยวเป็นบริการที่ไม่สามารถเก็บรักษาไว้เหมือนสินค้าได้ อีกทั้งยังมีลักษณะเป็นช่วงเวลาซึ่งส่งผลให้อุปสงค์มีความผันผวนสูง จึงมีการนำการจัดการด้านอุปสงค์ (Demand-Side Management) ใช้เป็นเครื่องมือในการจัดการห่วงโซ่อุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply Chain Management –TSCM) จะทำให้ได้ผลเป็นอย่างดี

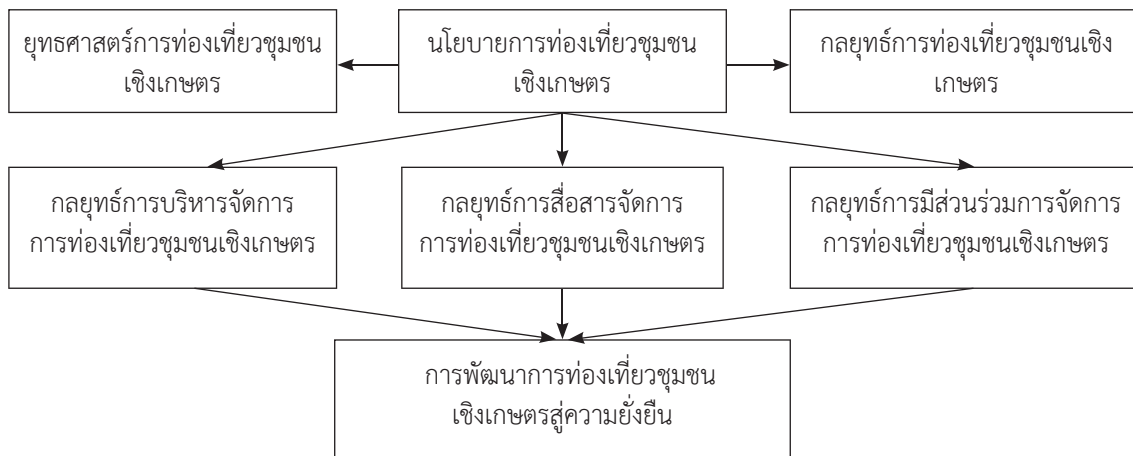
การพัฒนาและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงเกษตรอย่างยั่งยืน

Saikhiao (2012) กล่าวว่า การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน (sustainable Tourism) เป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาอย่างยั่งยืน (sustainable Development) การท่องเที่ยวอย่างยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของท้องถิ่นภายใต้ขีดความสามารถของธรรมชาติที่จะรองรับได้และตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชน ชุมชน ขนบธรรมเนียม ประเพณีที่มีต่อการท่องเที่ยว อีกทั้งประชาชนทุกส่วนต้องได้รับผลประโยชน์ที่เกิดจากการท่องเที่ยวอย่างเสมอภาค รวมถึงมีการจัดการทรัพยากรเพื่อตอบสนองความต้องการของประชาชน ทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในขณะที่ยังสามารถรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศของท้องถิ่นนั้นไว้ได้ ซึ่งแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนประกอบด้วย 3 มิติ คือ (1) มิติการสร้างจิตสำนึกการอนุรักษ์ทรัพยากรท่องเที่ยวและสิ่งแวดล้อมเป็นอันดับแรก (2) มิติด้านการสร้างความรู้ความเข้าใจแก่นักท่องเที่ยว โดยการเรียนรู้เกี่ยวกับธรรมชาติและวัฒนธรรมซึ่งเป็นการเพิ่มพูน ความรู้

ประสบการณ์แก่นักท่องเที่ยวและ (3) มิติการสร้างการมีส่วนร่วมในผลประโยชน์ให้แก่ชุมชนท้องถิ่นต้องมีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของชุมชนท้องถิ่นที่ได้รับผลประโยชน์จากการท่องเที่ยวทั้งทางตรงและทางอ้อม เช่น การลงทุนด้านสิ่งอำนวยความสะดวกขนาดเล็ก การเป็นมัคคุเทศก์ การนำสินค้าหัตถกรรมพื้นบ้านมาขาย การจ้างงานในธุรกิจส่วนตัว กรมส่งเสริมการเกษตรมีแนวคิดการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรไว้ว่ามี 10 ประการ คือ (1) ศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในพื้นที่กำหนดให้มีจุดที่เป็นศูนย์บริการนักท่องเที่ยวในชุมชน (Visiting Center) เพื่อเป็นจุดศูนย์กลางที่นักท่องเที่ยวจะเข้ามาชมกิจกรรมการเกษตรในแหล่งชุมชนหรือหมู่บ้านท่องเที่ยว (2) การพัฒนาจุดบริการนักท่องเที่ยวเป็นการพัฒนาบริเวณศูนย์บริการนักท่องเที่ยวเพื่อให้เกิดความพร้อมในการให้บริการนักท่องเที่ยว (3) การประชุมชี้แจงเป็นการจัดประชุมชี้แจง การดำเนินงานโครงการท่องเที่ยวเกษตร แก่เจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ธุรกิจนำเที่ยว ผู้แทนกลุ่มเกษตร ในชุมชน เพื่อให้ทราบเป้าหมายและเกิดความเข้าใจเกี่ยวกับวิธีการรูปแบบการดำเนินงานโครงการ ตลอดจนผลตอบแทนที่เกษตรกรจะได้รับจากการเข้าร่วมดำเนินธุรกิจการให้บริการนักท่องเที่ยว (4) การเตรียมความพร้อมของบุคลากรโดยการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับธุรกิจการท่องเที่ยวและการให้บริการนักท่องเที่ยวแก่เกษตรกรผู้เข้าร่วมดำเนินธุรกิจและบริการภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว (5) การจัดการและบริหารโครงการเพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีระบบและมีประสิทธิภาพ จึงกำหนดให้มีการจัดตั้ง

หน่วยงานเฉพาะกิจ คณะกรรมการและหน่วยปฏิบัติการที่รับผิดชอบโครงการ (6) การจัดการและให้บริการของกลุ่มเกษตร เป็นการให้คำแนะนำและช่วยเหลือเกษตรกรในการวางรูปแบบการบริหารงานภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว โดยจัดตั้งคณะกรรมการของกลุ่มและแบ่งภารกิจ (7) การจัดการระบบรวบรวมและกระจายสินค้าที่จะนำมาจำหน่ายภายในศูนย์บริการนักท่องเที่ยว ได้แก่ ผลผลิตทางการเกษตร สินค้าแปรรูปหัตถกรรม ของที่ระลึก (8) การจัดการและดำเนินงานของกลุ่มเกษตรกรในศูนย์บริการนักท่องเที่ยวโดยจัดแบ่งหน้าที่ความรับผิดชอบของกลุ่มสมาชิกในด้านต่างๆ ได้แก่ การจัดทำเอกสารแผ่นพับ โปสเตอร์ แนะนำสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร จัดทำป้ายโฆษณาเชิญชวนนักท่องเที่ยวเข้าชมตามแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรเชิญผู้แทนจากสื่อมวลชนประเภทต่างๆ ไปทัศนศึกษาดูงานตามสถานที่ท่องเที่ยวเชิงเกษตร ประสานงานกับหน่วยงานองค์กรที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เช่น ธุรกิจนำเที่ยว โรงแรม การรถไฟ สายการบินต่างๆ เพื่อให้คำแนะนำด้วยการเผยแพร่และประชาสัมพันธ์แหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร (9) การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่โครงการแหล่งท่องเที่ยวที่เป็นลูกค้าของบริษัทเข้ามาในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตรและ (10) การติดตามและรายงานผลให้มีการติดตามผลและงานรายการผลการดำเนินงาน ปัญหา อุปสรรค ให้ศูนย์อำนวยการโครงการท่องเที่ยวเชิงเกษตรออกติดตามการดำเนินงาน ให้ข้อเสนอและการปรับปรุงแก้ไขทุกเดือนพร้อมทั้งจัดทำรายการสรุปผลการดำเนินงานเป็นประจำทุกปี

กรอบในการวิเคราะห์

ภาพ 1 กรอบแนวคิดในการศึกษาการบริหารจัดการการทองเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรสู่ความยั่งยืน

ผลการวิเคราะห์

ผลการวิเคราะห์กลยุทธ์การบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการทองเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร กาญจนบุรีสู่ความยั่งยืนตามกรอบแนวคิดในการศึกษา ผู้ศึกษาจึงนำข้อมูล ทฤษฎี แนวคิดและการวิเคราะห์ บทความงานวิจัยของนักวิชาการต่างๆ ทั้งในประเทศ และต่างประเทศ บทความทางวิชาการ หนังสือ มาสังเคราะห์ผลของการศึกษา ดังนี้

1. ด้านนโยบาย ยุทธศาสตร์ และกลยุทธ์การบริหารจัดการการทองเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร

ประเทศไทยมีนโยบายส่งเสริมการทองเที่ยวเชิงเกษตรภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 10 เป็นต้นมา (Department of Agricultural Extension, 2002) ซึ่งมีประเด็นที่สำคัญด้านการทองเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรดังต่อไปนี้

1.1 ส่งเสริมให้เกษตรกรมีรายได้จากการให้บริการการทองเที่ยวและการจัดจำหน่ายผลผลิตทางการเกษตรต่างๆ ให้กับนักท่องเที่ยว เป็นการกระจายรายได้สู่ชุมชนระดับรากหญ้า รายได้จาก การทองเที่ยวเชิง

เกษตรเป็นแหล่งรายได้เสริมที่สำคัญของเกษตรกรในยามที่ผลผลิตจากภาคการเกษตรตกต่ำในบางปี

1.2 สร้างความภาคภูมิใจและหวงแหนในอาชีพดั้งเดิมของเกษตรกรให้เกษตรกรและลูกหลานรู้สึกความภาคภูมิใจในอาชีพการเกษตรของตนเอง

1.3 อนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นที่ดีงาม สืบทอดอาชีพดั้งเดิมของคนไทยไว้ให้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของประเทศสืบต่อไป

1.4 เปิดโอกาสให้เกษตรกรมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการท้องถิ่นของตนเองให้เกิดความเข้มแข็งในชุมชนและร่วมกันในการบริหารงานภายในท้องถิ่น พัฒากลุ่มเกษตรกรและทรัพยากรบุคคลในท้องถิ่นให้มีการเรียนรู้และทำงานร่วมกัน

1.5 สร้างความเข้าใจซึ่งกันและกันระหว่างนักท่องเที่ยวกับเกษตรกรในการเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ทศนคติและประสบการณ์ต่างๆ ระหว่างกันและลดช่องว่างระหว่างคนเมืองกับคนชนบท

1.6 ปลุกจิตสำนึกที่ดีให้กับนักท่องเที่ยวให้มีความเข้าใจในอาชีพการเกษตรกรรมได้พบเห็นได้เข้าใจ

ปัญหา อุปสรรค ตลอดจนความยากลำบากของเกษตรกรในการประกอบอาชีพและการดำรงชีพ

การดำเนินงานพัฒนาการท่องเที่ยวการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรเพื่อสนับสนุนเป้าหมาย “การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรที่มีคุณภาพระดับโลกบนฐานความเข้มแข็งของภาคเกษตร และชุมชน” การพัฒนาต้องให้ความสำคัญกับการสร้างสมดุลให้แก่ภาคธุรกิจที่เกี่ยวข้องโดยเฉพาะภาคการเกษตรในพื้นที่โดยการกำหนดยุทธศาสตร์ในการดำเนินการ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 : พัฒนาการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรที่มีคุณภาพระดับโลกอย่างยั่งยืน

1.1 กลยุทธ์พัฒนาปัจจัยพื้นฐานรองรับการขยายตัวด้านการท่องเที่ยวอย่างเพียงพอ และเหมาะสม

1.2 กลยุทธ์พัฒนาแหล่งท่องเที่ยว และ กิจกรรมการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์จังหวัดกาญจนบุรี ที่มีภูมิทัศน์สวยงาม สะอาด เชื่อมโยง วิถีชีวิต วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่น

1.3 กลยุทธ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้อุดมสมบูรณ์แบบยั่งยืนโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนในพื้นที่

1.4 กลยุทธ์พัฒนาศักยภาพบุคลากรและเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนในการบริการด้านการท่องเที่ยว

1.5 กลยุทธ์บริหารจัดการการตลาดและประชาสัมพันธ์

ยุทธศาสตร์ที่ 2 : การสร้างมูลค่าเพิ่มให้สินค้าเกษตรประมงและปศุสัตว์ที่มีศักยภาพในพื้นที่เพื่อให้ชุมชนเกิดความเข้มแข็งอย่างยั่งยืน

2.1 ปรับปรุงประสิทธิภาพ การเพาะปลูก การประมงและปศุสัตว์เพื่อเพิ่มผลผลิต และลดต้นทุนการผลิต

2.2 นำนวัตกรรมมาต่อยอดสู่การพัฒนาการแปรรูปเพื่อเพิ่มและสร้างมูลค่า

2.3 ส่งเสริมศักยภาพด้านการตลาดให้เกษตรกร โดยเฉพาะการเข้าถึง/รับรู้ข้อมูล ทางการตลาด

2.4 การส่งเสริมการรวมกลุ่มและให้องค์ความรู้แก่เกษตรกรและผู้ประกอบการ เพื่อความเข้มแข็ง

นอกจากมีนโยบาย ยุทธศาสตร์แล้วกลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรจะประสบความสำเร็จอย่างรอบด้านและมีประสิทธิภาพเป็นที่ยอมรับได้ จึงต้องกำหนดกลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร กลยุทธ์การสื่อสารการจัดการท่องเที่ยวชุมชน เชิงเกษตร กลยุทธ์การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรและแนวทาง การพัฒนาในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

2. กลยุทธ์การบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร

หลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรนั้น ชุมชนท้องถิ่นต้องมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรของแหล่งท่องเที่ยวในพื้นที่ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนโดยพิจารณาจากที่ตั้งกิจกรรม ความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในรูปของการเป็นคณะกรรมการรับผิดชอบการดำเนินการมีส่วนร่วมและสนับสนุนจากภาครัฐ ในการดำเนินการองค์กร ประชาชน ภาคธุรกิจการท่องเที่ยว องค์กรท้องถิ่น องค์กรด้านสิ่งแวดล้อมและรัฐมีหน้าที่จะต้องทำงานร่วมกันอย่างเสมอภาค ประชาชนในท้องถิ่นจะต้องมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโครงการต่างๆ ที่จะมีผลกระทบต่อวิถีชีวิตคนส่วนใหญ่ในพื้นที่ โดยมีแนวทางของการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร ดังนี้ การบริหารจัดการแบบการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคส่วนต่างๆ ในสังคม การจัดการภาวะวิกฤตต่างๆ ของการ

ท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การประเมินศักยภาพความพร้อมด้านอุปทานทางการท่องเที่ยวชุมชน การประเมินศักยภาพความพร้อมของชุมชน การเตรียมความพร้อมทางการท่องเที่ยวของชุมชน ชี้ความสามารถในการรองรับด้านการท่องเที่ยว มาตรการป้องกันการเสื่อมเสียของแหล่งท่องเที่ยว และการพัฒนาชุมชนเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวคุณภาพ

3. กลยุทธ์การสื่อสารการจัดการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร

การสื่อสารการท่องเที่ยวที่มีความสอดคล้องกับการสื่อสารการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร (Agro – tourism) ที่มุ่งเน้นการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม เพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนสู่การท่องเที่ยวแบบยั่งยืน การสื่อสารและการท่องเที่ยวมีองค์ประกอบของเนื้อหาสาระที่มีความเกี่ยวข้องกับแง่มุมของการท่องเที่ยวชุมชน ซึ่งสามารถกล่าวถึงประเด็นต่างๆ ของการสื่อสารในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การมีส่วนร่วมในการสื่อสารการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การรณรงค์ทางการสื่อสารผ่านสื่อในชุมชน สื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการและการประชาสัมพันธ์การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร (Public Relations)

4. กลยุทธ์การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร

การมีส่วนร่วมการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรของชุมชนเป็นรูปแบบ และขั้นตอนของการกำหนดทิศทางร่วมกันของชุมชน โดยคำนึงถึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในทุกภาคส่วนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนร่วมกัน ซึ่งยึดหลักการเข้าใจ ความต้องการของชุมชน การสร้างการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้

เข้ามามีส่วนร่วมกับภาครัฐในการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรด้วยการให้ข้อมูลข่าวสารการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่นำไปสู่การตัดสินใจ การให้กลุ่มประชาชน ผู้แทนภาคสาธารณะมีส่วนร่วมเป็นหุ้นส่วนกับภาครัฐในทุกขั้นตอนของการตัดสินใจ การดำเนินกิจกรรมร่วมกันอย่างต่อเนื่องและให้ประชาชนเป็นผู้ตัดสินใจ เช่น การลงประชามติในประเด็นการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรและประเด็นสาธารณะต่างๆ

5. แนวทางการพัฒนาในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรกาญจนบุรีสู่ความยั่งยืน

การจัดการการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนเป็นการท่องเที่ยวที่ตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวและผู้เป็นเจ้าของแหล่งท่องเที่ยวโดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่มีการปกป้องและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรม และระบบนิเวศไว้เพื่ออนุชนรุ่นหลังต่อไป ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (economics sustainability) (2) ความยั่งยืนทางสังคม (social sustainability) และ (3) ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อม (environmental sustainability) โดยการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี (using resource sustainable) ลดการบริโภคใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น ลดการก่อของเสีย (reducing over-consumption and waste) รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม (maintain diversity) การประสานการพัฒนาการท่องเที่ยว (integrating tourism into planning) ต้องการนำการท่องเที่ยวมาบูรณาการในท้องถิ่น (supporting local) ชี้ความสามารถใน

การรองรับ (carrying capacity) ในปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ใดพื้นที่หนึ่งที่สามารถจะแบกรับไว้ได้ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้นกับพื้นที่นั้นๆ

บทสรุป

กลยุทธ์การบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรกาญจนบุรี สู่ความยั่งยืน โดยเน้นการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ ปกป้องและรักษาเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมและระบบนิเวศ ซึ่งการพัฒนาการท่องเที่ยวแบบยั่งยืนต้องมียุทธศาสตร์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ คือ (1) ความยั่งยืนทางเศรษฐกิจ (2) ความยั่งยืนทางด้านสังคม และ (3) ความยั่งยืนทางด้านสิ่งแวดล้อมด้วยการอนุรักษ์และใช้ทรัพยากรอย่างพอดี ลดการบริโภค ใช้ทรัพยากรที่เกินความจำเป็น ลดการก่อของเสีย รักษาและส่งเสริมความหลากหลายของธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรม การประสาน การพัฒนาการท่องเที่ยวต้องการนำการท่องเที่ยวขยายฐานเศรษฐกิจในท้องถิ่น ชีตความสามารถการรองรับในปริมาณการใช้ประโยชน์พื้นที่ที่สามารถจะแบกรับไว้ได้ก่อนที่จะเกิดความเสื่อมโทรมขึ้นกับพื้นที่นั้นๆ ดังนั้น การพัฒนารูปแบบการท่องเที่ยวให้สอดคล้องกับศักยภาพของแหล่งท่องเที่ยววันั้นๆ ด้านการพัฒนาบริการการท่องเที่ยว กลยุทธ์พัฒนาด้านการตลาดและประชาสัมพันธ์ต้องจัดในรูปแบบของกิจกรรมชุมชน การบริหารงานต้องมีความโปร่งใส มีกฎเกณฑ์ ระเบียบที่ยอมรับและรับรู้กันโดยทั่วกัน การนำหลักการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรมาใช้โดยให้ชุมชนท้องถิ่นมีส่วนร่วมในการกำหนดศักยภาพ ซึ่งพิจารณาจากที่ตั้งกิจกรรมความพร้อมและความต้องการของชุมชน รวมทั้งการมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงเกษตรในรูปของการเป็นคณะกรรมการรับผิดชอบ การดำเนินการ การมีส่วนร่วมสนับสนุนจากภาครัฐและภาคองค์กรอื่นๆ นอกจากนั้นการสื่อสารในแหล่งท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การมีส่วนร่วมในการสื่อสาร

การท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การรณรงค์ทางการสื่อสารผ่านสื่อในชุมชนและสื่อสารการตลาดเชิงบูรณาการ การมีส่วนร่วมเกี่ยวกับการบริหารจัดการการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตรของชุมชน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนและผู้ที่เกี่ยวข้องทุกภาคส่วนของสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมกับภาคราชการเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร ด้วยการให้ข้อมูลข่าวสาร การท่องเที่ยวชุมชน การรับฟังความคิดเห็นเกี่ยวกับการท่องเที่ยวชุมชนเชิงเกษตร การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานหรือร่วมเสนอแนะแนวทางที่จะนำไปสู่การตัดสินใจ

ข้อเสนอแนะ

สำหรับแนวทางการพัฒนาในการบริหารจัดการของหน่วยงานภาครัฐต่อการท่องเที่ยวชุมชน เชิงเกษตรกาญจนบุรีสู่ความยั่งยืนมี ดังนี้

1. ภาครัฐควรให้ความสำคัญแก่ประชาชนในท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตรซึ่งรัฐจะต้องพยายามเชื่อมโยงประชาชนในท้องถิ่นให้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรโดยการเปิดโอกาสให้มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นในการเสนอแนะปัญหา การวางแผน การดำเนินการ การติดตามและประเมินผล

2. ควรพัฒนาสิ่งแวดล้อมในแหล่งท่องเที่ยวเชิงเกษตร หน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องต้องมีการจัดการและวางแผนอย่างเป็นระบบ สรรหาบุคลากรที่มีความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร เข้ามาพูดคุยกับผู้นำชุมชน ประชาชนและผู้ประกอบการในพื้นที่เกี่ยวกับเรื่องการตรวจสอบความอุดมสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมและระบบนิเวศในพื้นที่ ประชาสัมพันธ์ รณรงค์เรื่องการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทุกคนในพื้นที่ตระหนักถึงความสำคัญของธรรมชาติที่มีต่อการท่องเที่ยวเชิงเกษตร

3. ภาครัฐควรให้ความสำคัญเกี่ยวกับการส่งเสริมการพัฒนาสินค้าและผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร หรือบริการไปสู่มาตรฐานอุตสาหกรรมเอส (THAI SMEs STANDARD มอก.เอส 209 - 2565) ที่เน้นการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

4. ควรจัดตั้งชมรมหรือสมาคมเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงเกษตร ทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมขึ้นในชุมชน โดยมีประชาชน ผู้ประกอบ

การท่องเที่ยว ผู้นำท้องถิ่น และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องด้านอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่สนใจร่วมกันจัดตั้งขึ้น

5. ควรจัดทำวิจัยเกี่ยวกับผลกระทบการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงเกษตรและศึกษาแนวทาง การอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวภายในพื้นที่ชุมชน เช่น ระบบนิเวศน์ ธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น เพื่อให้ชุมชนการท่องเที่ยวเชิงเกษตรสามารถรักษาไว้ให้กับอนุชนรุ่นหลังต่อไปได้

References

- Department of Agricultural Extension. (2001). *There are 10 concepts of agricultural tourism development*. Author. [In Thai]
- Department of Agricultural Extension. (2002). *Handbook for the administration and management of agricultural tourism*. Author. [In Thai]
- Fiedler, F. E. (1967). *A theory of leadership effectiveness*. McGraw-Hill.
- Institute of Scientific and Technological Research of Thailand. (1999). *Preliminary report education for establish guidelines for the development and management of agro-tourism*. Tourism Authority of Thailand. [In Thai]
- March, R., & Wilkinson, I. (2009). Conceptual tools for evaluating tourism partnerships. *Tourism Management*, 30(3), 455-462.
- Piboonrungraj, P., & Disney, S. M. (2009). Tourism supply chains: A conceptual framework. *Tourism III: Issues in PhD Research*, 132, 132-149.
- Prakraiwan, T. (2006). *Definition of agrotourism*. Retrieved from <https://ppi.psu.ac.th> [In Thai]
- Saikhiao, K. (2012). *States that sustainable tourism is part of sustainable development*. Retrieved from [http://bid.arch.ku.ac.th>bit>supaporn-kaewko-leopa](http://bid.arch.ku.ac.th/bit>supaporn-kaewko-leopa) [In Thai]
- Srisomyong, N. (2002). *Managing rural tourism resources and tourism resources agrotourism*. Sukhothai Thammathirat Open University. [In Thai]
- Tapper, R., & Font, X. (2004). *Tourism supply chains: Report of a desk research project for 43 the travel foundation*. Retrieved from <http://www.lmu.ac.uk/Isif/the/Tourism-Supply-Chains.pdf>.